

**ACORD 43/2022, de 10 de maig, del Ple
del Consell de l'Audiovisual de Catalunya**

Sobre el programa *Bricoheroes*, disponible al servei a petició de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, 3aLaCarta

Fets

1r. En data 13 de gener de 2022, va tenir entrada al Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) una queixa sobre el programa *Bricoheroes*, disponible al servei a petició de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA), 3aLaCarta, en relació amb el contingut de l'edició "Com fer un calendari Waldorf", signada per la directora territorial de la Fundació Secretariado Gitano de Catalunya (FSG).

La queixa s'expressa en els termes següents: "[...]"

- La "preocupación por la mención de la etnia y algunos comentarios antigitanos realizados dentro del programa [...]";
- "Los presentadores lanzaron una proclama y comentarios discriminatorios contra la comunidad gitana. En concreto, hicieron referencia a un símbolo de la bandera del pueblo gitano (la rueda roja) y pronunciaron "Ahora ponemos esto en la entrada y no nos entraran a robar. Si no pusiera esto, te lo roban, ¿eh? Ellos";
- "Consideramos que se ha utilizado el humor de forma discriminatoria, en contra de la dignidad de las personas gitanas con este tipo de comentarios que vinculan a esta minoría étnica con el robo. Con estas menciones, más bien se fomentan los prejuicios que la sociedad general tiene hacia las personas gitanas, lo que puede generar un discurso de odio o actitudes de hostilidad o discriminación más graves [...]".

L'escrit fa referència a recomanacions internacionals com la Recomanació de Política General núm. 13 de l'ECRI, contra l'antigitanisme, i la Recomanació núm. 27, relativa a la discriminació dels romanís, del CERD, sobre les mesures que han d'adoptar els mitjans de comunicació en relació amb aquesta qüestió.

2n. A aquest efecte, l'Àrea de Continguts del Consell va elaborar l'Informe 32/2022, de 21 d'abril, relatiu a l'anàlisi d'una edició del programa *Bricoheroes* (3aLaCarta), en què identifica la presència d'un fragment "[...] de 8 segons de durada [...]" on "[...] un dels personatges (Jair) fa un paral·lelisme entre la forma del calendari que han fet i l'escut gitano":

Jair: "Sembla una roda de carro de l'escut gitano."

Peyu: "Ara posem això aquí a l'entrada i ja no ens entraran a robar. És que si no li poses això t'ho roben, eh! Ells. [...]"

L'informe de Continguts indica que "[...] aquestes intervencions, de caràcter puntual, fan referència a la roda de carro dibuixada a la bandera del poble romaní i que es fa servir, també, com a senyal identificadora en tasques de vigilància d'obres [...]"; a la vegada que "[...] els comentaris dels dos personatges es refereixen a una activitat associada a persones d'aquest col·lectiu (les tasques de vigilància d'obres) i als suposats robatoris en cas de no

contractar aquests serveis. Es tracta, doncs, d'una al·lusió concreta i limitada a una suposada situació que no projecta un discurs general sobre la comunitat gitana. [...]”.

Finalment, l'informe esmentat conclou que: “[...]”

- *Bricoheroes* és un programa d'humor que parodia els espais divulgatius de bricolatge en què, en cada edició, dos conductors expliquen i mostren com dur a terme, pas a pas, un pretès repte de bricolatge diferent mentre conversen entre ells.
- En l'edició analitzada, els dos personatges fan un calendari Waldorf amb fusta que pinten de colors. Mentre construeixen el calendari mantenen una conversa en to d'humor sobre qüestions d'indole diversa.
- En un moment del programa els personatges verbalitzen una frase, en un context humorístic, que relaciona el calendari Waldorf, la roda que apareix en la bandera gitana, un senyal de vigilància d'obres de construcció i els suposats robatoris en cas de no contractar aquests serveis.

El context d'emissió i el caràcter esporàdic i delimitat de l'expressió emprada, referida a una activitat concreta que s'associa a algunes persones d'aquest col·lectiu, fa que no es pugui entendre com un element articulador d'un discurs discriminatori vers el poble romaní. [...]”.

Consideracions jurídiques

Primera. El tractament dels continguts d'humor en el marc del dret a la llibertat d'expressió

L'apartat 1 de l'article 20 de la Constitució espanyola (CE) reconeix i protegeix com a dret fonamental el dret a expressar i a difondre lliurement pensaments, idees i opinions mitjançant la paraula, l'escrit o qualsevol altre mitjà de reproducció (lletra a), i a comunicar o rebre lliurement informació veraç per qualsevol mitjà de comunicació (lletra d), i l'apartat 4 del mateix article estableix com a límit a aquestes llibertats el respecte al dret a l'honor, a la intimitat i a la pròpia imatge.

L'anàlisi del dret a la llibertat d'expressió i dels seus límits, així com el tractament dels continguts d'humor i de sàtira, com a manifestació de la llibertat d'expressió i com a instrument de denúncia i crítica social, han estat a bastament tractats en diferents acords del CAC, que es donen aquí per reproduïts. Per tots, Acord 84/2014, de 26 de juny; Acord 85/2014, de 26 de juny; Acord 115/2014, de 17 de setembre; Acord 11/2015, de 4 de febrer; Acord 12/2015, de 4 de febrer; Acord 64/2015, de 6 de maig; Acord 51/2016, de 13 de juliol; Acord 44/2019, de 30 d'abril, i Acord 41/2021, de 5 de maig.

En síntesi, cal constatar que la sàtira és expressió de les manifestacions creatives de l'ésser humà, que la utilitza com un instrument de denúncia i de crítica social, i, com a tal, és una manifestació més de la llibertat d'expressió i de creació artística. En aquest context, la caricatura constitueix una de les vies més freqüents d'expressar, mitjançant la burla i la ironia, crítiques socials o polítiques que, com a element de participació i de control públic, resulten imprescindibles en tot sistema democràtic, i coadjuven a la formació i l'existència d'una institució política fonamental, que és l'opinió pública lliure, indissolublement lligada amb el pluralisme polític, com a valor fonamental i requisit del funcionament de l'Estat democràtic (així es desprèn de les SSTC 12/1982 i 23/2010, entre d'altres). Com a forma d'expressió artística i de crítica social, amb un contingut inherent d'exageració i distorsió de la realitat, persegueix, naturalment, la provocació i l'agitació (per totes, SSTEDH Vereinigung Bildender Künstler c. Àustria, de 25 gener de 2007, i Alves da Silva c. Portugal, de 20 d'octubre de 2009).

Segona. El tractament de la comunitat gitana en el programa *Bricoheroes*

D'acord amb l'anàlisi efectuada en l'informe referit, el programa *Bricoheroes* s'identifica com "[...] un programa d'humor que parodia els espais divulgatius de bricolatge protagonitzat per l'actor i humorista Lluís Jutglar, conegut com a Peyu, i el periodista i escriptor Jair Domínguez. A cada edició els dos personatges expliquen i mostren com dur a terme, pas a pas, un repte de bricolatge diferent mentre conversen entre ells. Els diàlegs, que es basen en la sàtira i la ironia, tracten aspectes de la vida quotidiana i fan al·lusions a temes d'actualitat o d'interès general vinculats a àmbits com la política, la cultura o la religió. [...]"

I continua assenyalant, que "[...] pel que fa a la **tipologia dels continguts**, el fragment analitzat forma part d'un relat basat en l'humor, com es pot apreciar en: el to emprat en la conversa per part dels dos conductors (que fan broma i riuen al llarg de l'edició analitzada); l'ús habitual de la ironia; la utilització de llenguatge informal; el vestuari, els complements i els utensilis que utilitzen els dos conductors del programa per simular que estan en un taller de bricolatge.

Quant al **format audiovisual**, el fragment analitzat s'emet en el marc d'un programa d'entreteniment que realitza una paròdia dels programes de bricolatge i incorpora l'humor en relació amb assumptes públics o quotidians.

Així, el programa s'adreça a l'audiència sobre la base del codi comunicatiu de l'humor. No hi ha, per tant, possibilitat de confusió del propòsit comunicatiu del fragment analitzat ni per la tipologia dels continguts ni pel format audiovisual d'emissió. [...]"

A l'objecte d'aquesta anàlisi, cal prendre en consideració els diversos principis i criteris professionals que recullen les *Recomanacions sobre el tractament de la comunitat gitana als mitjans de comunicació*, impulsades per la Federación Nacional de Asociaciones de Mujeres Gitanas Kamira l'any 2018, en el redactat de les quals va participar, també, el Consell de l'Audiovisual de Catalunya. D'acord amb el contingut d'aquestes recomanacions, l'informe assenyalava que "[...] és d'aplicació la recomanació 12, que s'engloba entre el grup de "Recomanacions adreçades a professionals de la comunicació", atès que els continguts analitzats s'emeten en el marc d'un programa d'humor, tant pel que fa a la tipologia com al format audiovisual:

12. Exercir un ús responsable de l'humor pel que fa a l'ètnia gitana

Els programes i els espais de ficció i d'entreteniment de tipus humorístic acostumen a recórrer a continguts generalitzadors i estereotipats pel que fa a col·lectius. Aquest fet no justifica l'insult, la injúria o l'atribució d'activitats degradants o delictives a una comunitat, ja que reforça que se'n tingui una percepció social negativa. Es recomana als professionals dels mitjans i de les empreses productores audiovisuals que exerceixin un ús responsable de l'humor quan es refereixin a l'ètnia gitana.

El fragment analitzat inclou una frase que, de manera aïllada i fora del context del programa, es podria interpretar com un contingut estereotipat en relació amb membres del col·lectiu gitano (les tasques de vigilància d'obres i els robatoris en cas de no contractar aquests serveis a persones d'aquesta comunitat).

Atès el context humorístic en què s'emet i el caràcter esporàdic i delimitat de l'expressió emprada, la seva presència no configura un discurs sobre les característiques o actituds de tot el poble romaní. [...]"

En aquest context, és important ponderar la llibertat d'expressió en relació amb el principi d'igualtat i no-discriminació, reconegut a l'article 14 de la CE, que recull com a valor fonamental el principi d'igualtat davant la llei i el de no-discriminació ja sigui per raó de raça, sexe, religió, opinió o de qualsevol altra condició o circumstància personal o social; per la qual cosa, és rellevant examinar la intencionalitat (irònica/provocadora/sarcàstica) del senyor Lluís Jutglar en referir-se a les persones d'ètnia gitana en el programa d'humor *Bricoheroes* objecte de reclamació.

En aquest sentit, cal portar a col·lació una sentència recent que analitza, justament, continguts caracteritzats per l'humor vinculats a col·lectius especialment vulnerables. La reproduïm, en les seves parts essencials: “[...] por muy desagradables, detestables, molestos, de mal gusto, incorrectos que nos parezcan los términos utilizados [...]” i que, a “[...] las personas aludidas las ofenden y duelen [...]” son una “[...] obra de ficción, recordando como dichas creaciones artísticas, aunque contengan un mensaje, que puede ser motivo de múltiples interpretaciones, siempre subjetivas, no pretenden reproducir ni reflejar la realidad, de ahí que considere no pueda ser juzgada con los mismos cánones que los textos y discursos de intervención en el debate público [...]”; i estableix com a limitació a la difusió d'aquest continguts “[...] la presencia de un riesgo real [...]” o un “[...] peligro potencial para los bienes jurídicos protegidos [...]”. (STSJ Madrid, de 8 de març de 2022).

Es constata, així, que el comentari expressat pel senyor Lluís Jutglar en el programa *Bricoheroes*:

- 1) es va realitzar en un programa d'humor;
- 2) es un missatge aïllat;
- 3) no s'observa que pugui fomentar un clima d'hostilitat vers el col·lectiu de persones d'ètnia gitana; i
- 4) no s'adreça a cap persona concreta i identificable que tingui la qualitat de persona coneguda o pública.

En conseqüència, des d'una perspectiva estrictament jurídica, l'expressió analitzada, malgrat que pugui resultar desafortunada, i fins i tot feridora per a determinats segments de l'audiència, especialment per a les persones d'ètnia gitana, se situa en el marc de l'exercici de la llibertat d'expressió.

Cal assenyalar, a més, que la Recomanació general 13 de la Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància, de 24 de juny de 2011, sobre la lluita contra l'antigitanisme i les discriminacions contra els romanís/gitanos, i la Recomanació 27, del Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació Racial de l'ONU, relativa a la discriminació dels romanís, contenen, en efecte, un apartat específic en relació amb els mitjans de comunicació. Això no obstant, atès el seu caràcter genèric, són disposicions merament enunciatives que no incideixen, tampoc, en l'especificitat concreta dels continguts d'humor, més enllà d'establir uns paràmetres perquè els estats prenguin mesures per a la protecció integral d'aquesta comunitat.

Sens perjudici d'aquesta valoració, el Ple del CAC creu oportú manifestar que, en el supòsit analitzat, el prestador de serveis de comunicació audiovisual al qual s'atribueix la responsabilitat d'aquesta emissió és un prestador públic, subjecte, per tant, al que estableix l'apartat 2 de l'article 26 de la Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual de Catalunya (LCA), en virtut del qual correspon a la CCMA el compliment de les missions i els principis del servei públic de comunicació audiovisual de la Generalitat, que concreta de manera específica l'apartat 3 del mateix precepte.

En relació amb les missions de servei públic, l'apartat 1 de l'article 26 de la LCA assenyala que la missió principal del servei públic de comunicació audiovisual de la Generalitat de Catalunya és oferir als ciutadans de Catalunya un conjunt de continguts "[...] orientats a la satisfacció de llurs necessitats democràtiques, socials, educatives i culturals, garantint de manera particular l'accés [...] a una oferta d'entreteniment de qualitat [...]". A aquest efecte, "[...] s'han d'emprar tots els llenguatges, els formats i els gèneres propis de la comunicació audiovisual que resultin més adequats en cada cas [...]".

I, en concret, la lletra g de l'apartat 3 d'aquesta llei estableix, com una de les missions específiques del servei públic de comunicació audiovisual de competència de la Generalitat: "La promoció activa de la convivència cívica, el desenvolupament plural i democràtic de la societat, el coneixement i el respecte a les diverses opcions i manifestacions polítiques, socials, lingüístiques, culturals i religioses presents al territori de Catalunya. En aquest context és necessari l'ús de tots els llenguatges, formats i discursos que dins el respecte i l'atenció a la diversitat i el pluralisme, permetin el diàleg, la comprensió i la cohesió entre les diverses opcions, i entre les diverses àrees del territori".

Pel que fa a les missions de servei públic que són aplicables a la CCMA i, particularment, d'acord amb el que estableix la lletra g transcrita més amunt, el Ple del CAC considera que cal fer un ús responsable de l'humor a l'efecte d'evitar continguts que puguin menystenir la percepció social de la comunitat gitana, amb la finalitat de garantir la convivència cívica i el respecte a les diverses opcions i manifestacions socials presents al territori de Catalunya.

Per tot el que s'ha exposat, el Ple del Consell de l'Audiovisual de Catalunya adopta per unanimitat el següent

ACORD

1. Constatar que el comentari, en clau d'humor, efectuat pel senyor Lluís Jutglar relatiu a les persones d'ètnia gitana, en una edició del programa *Bricoheroes* (3alaCarta), se situa en el marc de l'exercici del dret a la llibertat d'expressió. Això no obstant, el Consell considera que cal extremar la cura davant aquest tipus d'expressions en els espais d'entreteniment de tipus humorístic, amb la finalitat de salvaguardar i preservar la identitat social i cultural de la comunitat romaní, i a l'efecte d'evitar continguts estereotipats, amb elements que permetin articular un discurs discriminatori contra aquest col·lectiu.
2. Notificar aquest acord a la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, SA.
3. Comunicar aquest acord a la Fundació Secretariado Gitano de Catalunya.

Barcelona, 10 de maig de 2022

Xevi Xirgo i Teixidor
President

Laura Pinyol i Puig
Consellera secretària